

УДК [378.015.311:316.613]:81'243

Молодиченко Н. А., Дем'яненко Т. А.

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

А Розкривається питання формування загальнокультурної компетентності студентів під час викладання іноземної мови у закладах вищої освіти, яка визначається як пріоритетна серед ключових компетентностей у контексті реалізації вимог компетентнісного підходу. На основі проаналізованих наукових підходів виокремлюються основні організаційно-педагогічні умови, які сприятимуть означеному процесу.

Ключові слова: компетентнісний підхід; загальнокультурна компетентність; іноземна мова; заклад вищої освіти

Актуальність проблеми. За часів реформування освітньої галузі в Україні вкрай важливим постає питання впровадження нової парадигми навчання, в основу якої покладено компетентнісний підхід. Реалізація вимог компетентнісного підходу передбачає формування ключових компетентностей, серед яких важливе місце займає загальнокультурна компетентність.

Випускник закладу вищої освіти має бути повноформатним носієм культури українського народу, поєднуючи високий рівень професіоналізму і загальної культури. Важливою умовою формування загальнокультурної компетентності у студентів є володіння іноземною мовою.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Ступінь вивченості проблеми презентовано напрацюваннями таких учених: В. В. Баркасі, Н. М. Бібік, В. О. Болотов, Г. Л. Бондаренко, І. О. Зимня, Л. Г. Карпова, В. В. Краєвський, Н. В. Кузьміна, М. В. Левківський, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, Н. Ф. Тализіна, І. Д. Фрумін, А. В. Хуторський та ін.

Різні аспекти компетентнісного підходу в процесі вивчення іноземних мов стали предметом дослідження низки вітчизняних і зарубіжних учених (О. Б. Бігич, І. Л. Бім, М. Л. Вайсбурд, І. А. Воробйова, Н. Д. Гальскова, Р. П. Мільруд, С. Ю. Ніколаєва, Ю. І. Пассов).

Загальнокультурна компетентність розглядається О. В. Пахомовою, Дж. Равеном, О. Я. Савченко. Міжкультурний контекст означеної проблеми вивчали І. Я. Василенко, В. І. Луговий, Т. М. Левченко, Є. Г. Хоменко.

Вимоги до сучасного фахівця в контексті застосування компетентнісного підходу визначені також в міжнародному проекті Європейської Комісії «Гармонізація освітянських структур в Європі».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, недостатньо з'ясованим питанням залишається технологія формування загальнокультурної компетентності під час викладання іноземної мови у закладі вищої освіти, недосконало розроблений механізм підготовки викладачів до розкриття загальнокультурного контенту іноземної мови.

Мета статті – розкрити потенціал іноземної мови як чинника формування загальнокультурної компетентності студента, виокремити організаційно-педагогічні умови, що сприятимуть ефективності означеного процесу.

Викладення основного матеріалу. Концепція Нової української школи визначає серед компетентностей, які до речі, вже закріплені Законом України «Про освіту» і складеного з урахуванням Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя – здатність спілкуватися рідною (у разі відмінностей від державної) та іноземними мовами, а також культурну компетентність.

Поняття «компетентність» визначено в цій Концепції як «динамічну комбінацію знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистісних якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та / або подальшу навчальну діяльність» [6].

Н. М. Бібік зазначає, що перехід в освіті до компетентнісного підходу «означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, забезпечення спроможності випускника відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого «Я» у професії» [2, с. 47].

Науковці (Г. О. Балл, В. С. Біблер, В. І. Луговий, О. М. Новиков, М. С. Розов, В. О. Сластьонін та ін.) розглядають освіту і культуру як споріднені поняття, зокрема освіта визна-

чається як один із провідних чинників формування індивідуальної культури людини, яка оволодіває культурою на основі цілеспрямованої та цілісної системи навчання й виховання.

У своїх дослідженнях Т. Г. Браже визначає загальну культуру особистості як «рівень розвитку і реалізації сутнісних сил людини», сукупність компетенцій, пов'язаних із здатністю брати на себе відповідальність у сумісному ухваленні рішень; компетенцій, що стосуються життя в полікультурному суспільстві (розуміння відмінностей між представниками різних культур, мов і релігій, шанобливе ставлення до чужих традицій тощо [3, с. 70].

Саме загальнокультурна компетентність визначає активну життєдіяльність людини, її здатність орієнтуватися в різних сферах соціального та професійного життя, гармонізує внутрішній світ і відносини з соціумом. Значущість цієї інтегративної якості особистості підвищується і в зв'язку з переходом до особистісно зорієнтованої парадигми освіти, коли суспільству потрібні активні компетентні фахівці, здатні самостійно приймати рішення і готові взяти на себе відповідальність за їх здійснення, які вміють ставити цілі і констатувати шляхи їх досягнення.

Загальна культура, тим не менш, має бути особистісною приналежністю будь-якої людини у всіх варіантах її прояву в індивідуальному стилі особистості та її творчому потенціалі. Тому концепція загальнокультурного розвитку особистості, за визначенням Л. О. Хомич, повинна базуватися на принципі створення цілісного культурно-освітнього простору і бути зорієнтованою на комплексний розвиток студентів, на оволодіння ними духовним і матеріальним багатством, яке забезпечить свідоме будівництво гармонійного життєвого середовища, розумні відносини з природою, суспільством, державою.

Думка європейських дослідників відрізняється від бачення українських науковців, які не виділяють окремої компетентності володіння іноземними мовами, однак виокремлюють загальнокультурну компетентність, до якої володіння іноземною мовою входить як її складова [7].

Особливого значення набуває тенденція гуманізації навчання іноземної мови як діалогу різних культур із урахуванням національного менталітету і необхідністю оволодіння системою понять, створених у кожній окремій культурі за допомогою мови. Такий підхід до навчання повністю узгоджується з цілями і завданнями мовної політики Ради Європи, визначеними в Загальноєвропейських Рекомендаціях із мовної освіти, де наголошується, що «багатий спадок різних мов і культур Європи є цінним спільним джерелом для взаємного розвитку», і тому головним завданням закладу вищої освіти стає перетворення такого розмаїття з перешкоди у спілкуванні на джерело взаємного збагачення та розуміння, що передбачає вивчення національної природи, специфіки національного характеру, духовної культури, мови і стереотипів світогляду народу, мова якого вивчається як іноземна [5].

Під час викладання іноземної мови маємо справу із формуванням, перш за все, іноземної компетентності, яка ха-

рактеризується «здатністю функціонувати в реальних умовах спілкування, тобто в динамічному обміні інформацією, де лінгвістична компетентність має пристосовуватись до прийому великого обсягу інформації як лінгвістичного, так і паралінгвістичного характеру. При цьому ставиться акцент на успішності іноземної комунікації, яка залежить як від готовності і бажання комуніканта йти на ризик висловлювати свої думки іноземною мовою, так і від його винахідливості щодо вміння пристосовуватися власним словниковим запасом і відомими йому граматичними структурами передавання повідомлення» [5].

Під терміном «соціокультурна» вчені розуміють взаємодію комплексу рівноправних соціальних чинників, до яких належать демографічний склад суспільства, його суспільно-політичний устрій, економічний розвиток, національний склад, розвиток технологій, психологічний фактор, прийняті стосунки в сім'ї, ставлення до релігії та церкви і т. ін.; із культурним компонентом, який відображає духовний стан суспільства, здатність формувати гармонійну, всебічно розвинену особистість, залучати підрастаюче покоління до вироблення духовного багатства [1, с. 298].

У сучасних педагогічних дослідженнях соціокультурна компетентність, яка формується під час вивчення іноземної мови, розглядається як:

- 1) готовність особистості до соціокультурної діяльності (Т. А. Жукова);
- 2) інструмент виховання міжнародно-орієнтованої особистості, яка розуміє взаємозв'язок і цілісність світу, необхідність міжкультурної співпраці (О. М. Соловова);
- 3) знання обґрунтованість поведінкових актів (С. Е. Чехова);
- 4) володіння учнями особливостями мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови у певних ситуаціях спілкування (О. Г. Оберемко);
- 5) поведінкова, етикетна компетентність, знання соціокультурного контексту; лінгвістичні маркери соціальних стосунків; правила ввічливості; вирази народної мудрості, діалект, акцент (Л. П. Маслак).

Володіння соціокультурною компетентністю передбачає засвоєння культурних і духовних цінностей свого та інших народів; норм, які регулюють стосунки між націями, поколіннями, статтю, сприяє естетичному й морально-етичному розвитку та формуванню мовної та немовної поведінки з урахуванням норм соціумів, що говорять мовами, які вивчаються [8, с. 231].

На нашу думку, із поняттям «формування загальнокультурної компетентності» тісно пов'язане також поняття «загальнокультурний розвиток особистості». Відомі українські вчені Л. О. Хомич, Л. Ю. Султанова, Т. О. Шахрай обґрунтували концептуальні засади загальнокультурного розвитку особистості в системі професійної освіти, враховуючи глобалізаційні процеси, такі як людиноцентризм, громадянська стійкість, технологічна інноваційність і своєрідність [7].

По-перше, вказується вченими, *необхідно забезпечити пріоритет розвитку особистості в навколишньому сере-*

довищі. Це передбачає створення умов для саморозвитку особистості в освітньому процесі, реалізації закладених у ній сутнісних сил, максимально можливої самоактуалізації людини.

По-друге, *необхідно формувати особистість із інноваційним типом мислення, яка здатна до сприйняття постійних змін у навколишньому середовищі*. Це пов'язано з процесом соціалізації особистості, який повинен допомогти вижити в суспільному потоці криз і революцій — екологічних, енергетичних, інформативних, комп'ютерних тощо; оволодіти досвідом старших, зрозуміти своє покликання, визначити власне місце у суспільстві, самостійно знайти шляхи найефективнішого самовизначення. При цьому особистість має прагнути до самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення, самовиховання. Ці процеси стимулюють не пасивну поведінку, а розвиток активного творчого самоствердження у суспільстві.

По-третє, *необхідно виховувати свідомих громадян і патріотів рідної землі*. Тобто необхідно виховати людину з певним типом соціально зумовленої поведінки, яка характеризується набором прав і обов'язків, поважає і дотримується норм, правил співжиття, прийнятих у даному суспільстві, своїх традицій.

По-четверте, *необхідно визнавати ціннісний (аксіологічний) підхід пріоритетним у загальнокультурному розвитку особистості*. Це передбачає вивчення процесів і явищ з позиції їхньої цінності для навчання, виховання і розвитку особистості на всіх етапах професійного становлення.

По-п'яте, *необхідно сприяти становленню та творчому розвитку особистості, її фізичного і морального здоров'я*. Це пов'язано із формуванням духовно багатого покоління, творчої особистості, яка змогла б розв'язувати як щоденні, так і масштабні завдання, що забезпечують не просто виживання, а прогрес нації [7].

Таким чином, загальнокультурний розвиток особистості ґрунтується на принципі створення цілісного культурно-освітнього простору і орієнтований на неперервний розвиток особистості, на оволодіння нею духовними і матеріальними багатствами, які забезпечують для кожного свідому життєдіяльність, розумне відношення до природи, суспільства, держави.

Вимоги до загальнокультурної підготовки фахівця включають гуманітарні (іноземна мова, вітчизняна історія, філософія, фізична культура, культурологія), соціально-економічні (економіка, соціологія, правознавство, політологія) і природничі дисципліни (математика та інформатика, концепції сучасного природознавства, технічні та аудіовізуальні засоби навчання).

Саме вивчення дисципліни гуманітарного циклу «Іноземна мова за професійним спрямуванням», на нашу думку, є у закладі вищої освіти основним ресурсом оволодіння загальнокультурною компетентністю, яка визначається вченими як коло питань, у яких суб'єкт освітнього процесу має бути добре обізнаний, мати пізнання та широкий досвід діяльності: це особливості національної та загальнолюдської культури, духовно-моральні основи життя людини і

людства, окремих народів, культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій, роль науки та релігії в житті людини, їх вплив на світ, компетентності у побутовій і культурно-дозвіллевій сфері, наприклад, володіння ефективними способами організації вільного часу. До цього ж відноситься досвід засвоєння наукової картини світу, що розширюється до культурологічного й загальнолюдського розуміння світу.

Ми дотримуємось думки Г. Р. Шпиталевської про те, що загальнокультурна компетентність – це професійно значуща інтегративна якість особистості, її здатність взаємодіяти з представниками інших культур в умовах полікультурного суспільства, яка ґрунтується на сукупності знань, умінь, навичок, світоглядних уявленнях, ціннісних орієнтаціях та досвіді, і виявляється в розумовій культурі, загальній ерудиції, культурі спілкування [9, с. 302].

За визначенням учених, компетентнісний підхід має упроваджуватися на всіх предметах, що викладаються у закладі вищої освіти. Ми згодні з думкою А. В. Хуторського, що загальнокультурна компетентність – це пізнання і досвід діяльності у сфері національної і загальнолюдської культури, розуміння духовно-етнічних основ життя людини і людства, окремих народів. Сюди ж учений відносить культурологічні основи сімейних, соціальних явищ і традицій, роль науки і релігії в житті людини, їх вплив на світ, оволодіння учнем картиною світу, що розширюється до культурологічного й загальнолюдського його розуміння.

На думку О. В. Овчарук, формування загальнокультурної компетентності передбачає, перш за все, високий рівень розвитку особистості та суспільства в усіх її аспектах, виховання культури міжособистісних взаємин і толерантності, оволодіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, що дозволяє особистості аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової науки й культури і орієнтуватися в культурному та духовному аспектах сучасного українського суспільства; застосовувати навички мовлення і відповідної мовної культури; інтерактивно використовувати рідну та іноземні мови, символіку й тексти; застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей для розроблення і реалізації стратегій і моделей поведінки та кар'єри; опанувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами, різноманітності світу і людської цивілізації [2, с. 50].

Враховуючи положення, що вивчення іноземної мови неможливе без вивчення особливостей національного забарвлення (звичаїв, традицій, побуту, а також культури та історії країни, мова якої вивчається), формування загальнокультурної компетентності студентів наразі вже відбувається у закладі вищої освіти. Проте, проходить це у повному форматі за умови готовності викладача грамотно розвивати компетентності засвоєння чужого способу життя і розширення світогляду.

Враховуючи специфічні підходи до оволодіння іноземною мовою, серед основних організаційно-педагогічних умов формування загальнокультурної компетентності у закладі вищої освіти ми виокремлюємо створення певних умов для діалогу культур. На думку В. В. Сафоновой, принцип діалогу культур і цивілізацій передбачає необхідність аналізу країнознавчого матеріалу з точки зору потенційних можливостей моделювання за його допомогою в навчальній аудиторії. Цей принцип вимагає відповіді на питання про те, наскільки реально створюються умови для полікультурного та білінгвального розвитку суб'єктів навчання, для їхньої підготовки до виконання ролі культурного посередника в ситуаціях міжкультурного спілкування, для розвитку у них загальнопланетарного мислення, таких якостей, як культурна неупередженість, готовність до спілкування в іншому культурному середовищі, мовний і міжкультурний такт. На думку вчених, діалог культур – це проникнення в систему цінностей тієї чи іншої культури, повага до них, подолання стереотипів, синтез самобутнього та іншонаціонального, який веде до взаємозбагачення і входження у світовий культурний контекст. У діалозі культур важливо побачити загальнолюдські цінності різних культур. Необхідність діалогу культур є умовою самозбереження людства, а формування духовної єдності є результатом діалогу сучасних культур.

Наповнення контенту освітніх програм навчальними матеріалами, які формують загальнокультурну компетентність студентів (оновлення методичного контексту навчальних дисциплін) вважаємо другою важливою умовою, яка сприятиме ефективному формуванню загальнокультурної компетентності студентів. І, окремою важливою умовою, на нашу думку, постає готовність викладачів до означеної діяльності, орієнтація підготовки студента на сучасний ринок праці.

Результати дослідження. На нашу думку, формування загальнокультурної компетентності студента з урахуванням вищезазначених умов у закладі вищої освіти сприятиме визначенню активної життєвої позиції студента, здатності бути сформованим професіоналом, прискорить його загальнокультурний розвиток.

З огляду на викладене вище, доходимо таких **висновків**. Формування загальнокультурної компетентності студен-

тів під час вивчення іноземної мови у закладі вищої освіти сприятиме їх навчанню з урахуванням реальних потреб суспільства і практики міжкультурної співпраці; забезпечить високий рівень професійної компетентності і підготує здобувачів вищої освіти до постійного самовдосконалення протягом життя. Отже, нові виклики, що стоять перед вищою освітою спрямовують процес підготовки фахівця високого професійного рівня на формування компетентностей, які стануть ключовими для життя, спроможного вільно орієнтуватися в часі, готового до цивілізаційних змін і прогресивного розвитку в цілому.

Перспективи подальших розвідок. Серед перспективних напрямів роботи пріоритетним постає підготовка викладача до внесення відповідних коректив у свою професійну діяльність.

Список використаних джерел

1. Айзікова Л. В. Соціокультурна підготовка вчителя в умовах формування загальноєвропейського культурного простору // Сучасні технології викладання іноземних мов у професійній підготовці фахівців: зб. наук. ст. Київ: Київський ін-т туризму, економіки і права, 2000. С. 298–308.
2. Бібік Н. М., Овчарук О. В. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ, 2004. 111 с.
3. Браже Т. Г. Из опыта развития общей культуры учителя. *Педагогика*. 1993. № 2. С. 70–75.
4. Дубасенюк О. А., Вознюк О. В. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 114 с.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред. укр. вид. докт. пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
6. Нова українська школа. Концепція. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
7. Хомич Л. О., Султанова Л. Ю., Шахрай Т. О. Полікультурна освіта в контексті загальнокультурного розвитку особистості педагога: монографія. Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2014. 212 с.
8. Четова Н. Й. Особливості методики відбору лінгвокраїнознавчого матеріалу для формування соціокультурної компетенції студентів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання і виховання : зб. наук. пр. Київ: НПУ, 2011. Вип. 17. С. 231–235.
9. Шпиталевська Г. Р. Зміст і структура загальнокультурної компетентності молодших школярів. Зб. наук. праць Бердянського держ. пед. уні-у. Бердянськ: БГПУ, 2012. С. 302–308. (Серія «Педагогічні науки»).

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 11.06.2018 р.

Молодиченко Н. А., Дем'яненко Т. А. Формирование общекультурной компетентности студентов в процессе преподавания иностранного языка.

А Раскрывается вопрос формирования общекультурной компетентности студентов в процессе преподавания иностранного языка, определяющаяся как приоритетная среди ключевых в контексте реализации требований компетентностного подхода в высшей школе. Выделены основные организационно-педагогические условия, способствующие данному процессу.

Ключевые слова: компетентностный подход; общекультурная компетентность; иностранный язык; высшее учебное заведение

Molodychenko Natalia, Demianenko Tatyana. Development of Students' General Cultural Competency in the Process of Teaching Foreign Languages.

S The issue of students' general cultural competency development in the course of teaching foreign languages at institutions of higher education is considered as a priority in the context of a competency-based approach implementation. On the basis of the analyzed scientific approaches, the basic organizational and pedagogical conditions of the specified process are distinguished in the paper.

Key words: competency-based approach; general cultural competency; foreign language; institution of higher education